
Antonija Bernard
Slovenski priseljenci v Franciji

Avtorica prispevka skuša podati občo sliko slovenskega življa v Franciji. Naslanja se na delo in izkušnjo prelata Naceta Čretnika, ki že petdeset let deluje pri tamkajšnji slovenski skupnosti.

The author draws a general picture of Slovene immigrants in France, drawing on the work and experience of the Reverend Nace Čretnik, who has been active among the Slovene community in France for half a century.

Po mnenju nekaterih poznavalcev prebiva v Franciji od 20 do 30 000 Slovencev. Raztreseni so po vsej državi in tudi po socialni strukturi ne predstavljajo enotne skupine. Tako so med njimi že ostareli predstavniki rudniških delavcev, ki so se priselili pred drugo svetovno vojno pa tudi njihovi otroci in vnuki. Po šestdesetih letih so prišli »ekonomski« priseljenci. Danes prihaja iz opustelih industrijskih mest na Štajerskem zaskrbnjujoče število mladih fantov v tujsko legijo.

Če bi pogledali malo v preteklost, bi morali upoštevati tudi »začasne« priseljence, ki so tukaj preživeli del svojega življenja. Francija je kot dežela kulture in svobode že od nekdaj privabljala intelektualce. Vsi vemo, da je bivanje v Parizu vplivalo na marsikateriga umetnika, od Zupančiča pa do Šalamuna ali Ciuhe. Manj znan je dolgo zamolčani Prežihov brat Alojz Kuhar, ki je leta 1936 doktoriral na Sorbonni, ali pa Ruda Jurčec. Med »začasnimi« so bili tudi poljski delavci: nekateri so delali na francoskih poljih nekaj let in se vrnili, drugi so prihajali več let zaporedoma na sezonsko delo. Po porazu španskih republikancev so se v Franciji znašli tudi španski borci, med vojno pa Slovenci - nemški vojni ujetniki, ki so bili nameščeni po velikih kmetijah v Normandiji ali v pokrajini Beauce, kjer so tako pridno delali, da je bilo kmetom kar žal, da se je vojna končala.

Kot vidimo, je pretok slovenskega življa v Franciji zelo pester in raznolik. Potrebno bi ga bilo temeljito preučiti, tako v njegovi sedanosti, socialni in krajevni, kot tudi v njegovi preteklosti, ki jo sestavljajo različne plasti. Nadvse zanimivo bi bilo na primer

spoznati individualne usode ljudi: kako so se znašli v popolnoma tujem okolju, v neznanem jeziku, tu in tam v skupini, največkrat pa čisto osamljeni? Kako so se organizirale skupnosti? Kako so se ohranjale in še ohranjujejo svoj jezik in kulturo v silno asimilacijskem okolju? Kako se je vzdrževal stik z domačimi, z domovino? Kako se je odvijal socialni vzpon prišlekov, njihovih otrok in vnukov? Kako je kmečki fant postal avtoprevoznik in njegov sin zdravnik?

Raziskovalec bi lahko začel s statistiko, prebrskal arhive tako v Sloveniji kot v Franciji. V nekdanjih rudniških revirjih na severu in vzhodu Francije bi se gotovo našli zanimivi dokumenti v župnijah, v šolah, v še obstoječih organizacijah. V arhivih jugoslovanske ambasade se gotovo hranijo listine, ki pričajo o priseljencih šestdesetih let. Najbrž tudi arhivi OZNE hranijo število in imena beguncev po petinštiridesetem letu, ki so jih potem skrivaj nadzorovali razni »kulturni atašeji«. Tudi v Prekmurju se še najde kakšna starka, ki bi vedela pripovedovati o ogromnih francoskih kmetijah, na Štajerskem pa sem večkrat srečala bivše vojne ujetnike, ki so me pozdravili s trdim »bonjour« ali pa se pobahali s francosko kletvico.

Za začetek sem hotela poiskati koga, ki bi poznal kar največ slovenskih prišlekov, ki bi bil v stiku s tistimi na severu, pa s tistimi, ki živijo v Parizu in njegovi neskončni okolici, pa v Nici ali v osrednji Franciji. In spomnila sem se, da takega človeka pravzaprav poznam. To je prelat Nace Čretnik. Še vedno energičen in čil duhovnik, v preteklosti tudi navdušen alpinist, praznuje letos svojo zlato mašo. Rojen je leta 1917 v Šaleku pri Velenju, bogoslovje je študiral v Mariboru, potem pa v Ljubljani in v Parizu, za duhovnika pa je bil posvečen v Brixnu. Leta 1947 je bil imenovan za ravnatelja Slovenske katoliške misije v Franciji. Tako lahko rečemo, da ima za seboj ne samo 50 let duhovniškega dela, ampak tudi 50 let splošne človeške dejavnosti med Slovenci v Franciji.

Res je sicer, da si pred kakšnim desetletjem nihče v Sloveniji ne bi upal pisati o delu Naceta Čretnika. Duhovniški poklic in povezanost z povojnimi begunci v Franciji, v Združenih državah, v Avstraliji in v Argentini ga je zaznamovala pri bivšem režimu kot »sovražnika naroda«. In še sedaj se najdejo ljudje, nesposobni otresti se priučenega enoumja, ki gledajo nanj in na njemu podobne Slovence kot na pošast, ki se ji nikakor ne smemo približati. Seveda ti ljudje ne vedo, da je Nace Čretnik na primer že leta 1966 na vprašanje »Kako si zamišljate državnopravni položaj in odnose Slovenije v bodočnosti?« napisal misel, zelo podobno tisti, ki jo najdemo več kot 20 let pozneje v slovitih Novi reviji št. 57: »Iz vseh dosedanjih izkušenj bi bila samostojna demokratska država Slovenija, ki bi se direktno vključila v Evropsko skupnost, najbolj idealna rešitev, katero bi gotovo vsi Slovenci iz srca sprejeli.«¹ Predstavljamo si lahko težko življenje navadnih izseljencev, za begunce pa je bilo seveda veliko hujše. Nace Čretnik primerja usodo njemu podobnih križevemu potu, na katerem so morali »pred svojimi lastnimi brati iskati zatočišča pri tistih, ki so nas cenili - a ne razumeli - kot protikomuniste, a nas gledali postrani in mrzili, ker so vedeli, ker vedo, da so nam slovenska zemlja in njene pravice svetejše kot naša osebna svoboda in naše osebno življenje«².

Nič čudnega torej, da se je v svojem dušnopastirskem delu zanimal za vse Slovence v Franciji in je o njih kot izseljenki skupini napisal tudi kratko študijo, ki bi lahko služila kot uvod v preučevanje te skupnosti³.

¹ Svobodna Slovenija 1966, Buenos Aires, str. 256.

² Prav tam, str. 253.

³ »Slovenski živelj v Franciji«, Cerkev v sedanjem svetu, Ljubljana 1972, VI, 1-2, str. 10-13.

Če si pomagamo z njegovim člankom in odgovori, ki mi jih je dal na moja vprašanja, dobimo kar zanimivo splošno sliko o Slovencih v Franciji. Če izvzamemo povojne begunce, so bili med slovenskimi priseljenci večinoma preprosti ljudje, ki so jih združevali Cerkev in z njo bolj ali manj povezana društva. »Čeprav nekateri pred odhodom niso bili preveč verni, so se v tujini, polni domotožja in sle po domači besedi, radi približali nedeljskemu srečanju ob maši,« pravi Nace Čretnik.

V Francijo so se Slovenci začeli priseljevati šele po 1922. letu, ko jim je obljubljena dežela Amerika zaprla vrata. »Slovenski delavci so prihajali zlasti v rudnike severne Francije (predvsem Pas-de-Calais, pa tudi Nord), kjer je bilo kmalu čez 6000 Slovencev, in v rudnike vzhodne Francije (Lotaringija), čez 4000 Slovencev. Naravnost iz domovine, nekaj pa tudi iz pravkar imenovanih rudnikov severne in vzhodne Francije, so Slovenci prihajali v rudnike srednje Francije: La Machine (okrog 800), Montceau-les-Mines, in v premogovno kotlino Brassaca (la Combelle, Charbonnier-les-Mines), nekaj sto jih je prišlo tudi v rudnike v južni Franciji (La Grande Combe in departma Aude).«⁴

Iz Prekmurja so prihajali poljedelski delavci v bogate žitorodne pokrajine v pariški kotlini, drugi pa so sezonsko delali v departmanu Loiret na poljih sladkorne pese. »Ne smemo pozabiti Primorcev, ki so kot italjanski državljani prišli bodisi v rudnike bodisi v poljedelstvo in lesno industrijo v jugozahodne pokrajine okrog Bordeauxa; Slovenci s Kočevskega skupaj s Čabrance pa so se specializirali za gozdna dela.«⁵

Na začetku druge svetovne vojne so Slovenci iz vzhodnih delov Francije bežali s svojimi francoskimi sotrpini pred Hitlerjevo vojsko. Nace Čretnik se dobro spominja zmede in natrpanih cest ter svojega burnega in nevarnega »peš potovanja« od Pariza do Marseilla. Po vojni so se nekateri Slovenci iz svojih porušenih vasi vrnili domov, s pokojnino in tudi s silikozo, čeprav jih tudi domovina ni sprejela z odprtimi rokami.

Po vojni pa je prišel tudi drugi val - begunci. Največ jih je prihajalo s Primorskega. Zakaj? »Ker so bili blizu meje,« mi odgovori Nace Čretnik. Šli so preko Italije in potem zopet skrivaj preko italijansko-francoske meje. »Pot je bila nevarna in nekaj se jih je na gorskih stezah ponoči tudi ubilo.« In Nace Čretnik mi pripoveduje anekdoto o beguncu, ki je najprej prišel v Francijo sam, ženo s temi otroki pa pustil v Italiji. Potem pa je hodil po »kose« svoje družine. Ko ga je francoska policija že tretjič dobila, tokrat z zadnjima dvema otrokoma, so ga vprašali: »Ali je sedaj družina kompletna?« Potem so si iskali dela v gradbeništvu. In, kot pravi Nace Čretnik, se jim je najbolj priljubila Azurna obala, ne zaradi lepote, ampak zato, ker je tam toplo in so lahko »stanovali« kar po parkih.

V teh časih je bila tudi v Franciji velika stanovanjska kriza. Nace Čretnik se spominja, kako so ljudje prihajali k njemu v Misijo, včasih po 10 - 15 ljudi na dan, in prosili pomoči. Družinam z majhnimi otroki je bilo treba najti sobico v kakšnem zakotnem in že prenatrpanem hotelu, jim pomagati pri dokumentih, kajti skoraj nihče ni obvladal niti besedice francoščine. »Za mnoge od teh je bila Francija samo prehodna dežela in odskočna deska za severno Ameriko in Avstralijo.«⁶

Tretji del predstavljajo »uradni« izseljenci iz Titove Jugoslavije, torej tisti, ki so prihajali po šestdesetih letih »na prakso«, to je na delo s potnim listom in vizo. Bili so samo kaplja v velikem jugoslovanskem morju, ki so ga sestavljali predvsem Srbi in v manjši meri Hrvati. Le zelo redki Francozi, ki sicer ne poznajo razlike med narodnostjo in državljanstvom, so med njimi ločevali. Večinoma so to bili kvalificirani delavci, ki jih je

⁴ Prav tam, str. 10.

⁵ Prav tam.

⁶ Prav tam, str. 11.

takrat primanjkovalo. »Tudi ta skupina se je usmerila predvsem na industrijo; mnoga slovenska dekleta pa so takrat začasno prevzela mesta služkinj in gospodinjskih pomočnic po večjih mestih, zlasti v Parizu. Začasno pravim, ker so se mnoga kmalu pomožila in slovenskih ženinov ni manjkalo«, piše Nace Čretnik.⁷

Kakšne so bile skozi čas zveze z matično domovino? Pri prvem valu so ostajale kljub razdalji dovolj tesne. Ohranjati jih je pomagalo tudi združevanje v skupnosti, ki so bile tradicionalne v rudarskih revirjih, tudi med domačini. Ob težkem in nevarnem delu ustvarja skupnost pravo človeško protiutež. Razna društva svete Barbare, zaščitnice rudarjev, so se razvila posebno na severu in vzhodu Francije. Organizirali so se slovenski prazniki, delovale so šole, prihajali so gostje iz Slovenije. pripovedovali so mi o pevskih zborih in celo o nastopih Sokolov.

Za begunce po drugi svetovni vojni so bili seveda odnosi z matično domovino sprva povsem onemogočeni, potem pa dolgo otežkočeni. Rekla bi, da nekaj nezaupanja obstaja še sedaj. Pred leti sta baje dva študenta poskušala opraviti neke vrste anketo med priseljenci, vendar brez velikega uspeha, kajti ljudje so se spraševali, kakšen bi lahko bil namen zbranih podatkov.

Tretji val priseljencev je bil seveda povezan z jugoslovanskim veleposlaništvom, predvsem iz čisto administrativnih razlogov. Redki so bili tisti, tudi pri starejših generacijah, ki so iskali ali pa našli pri predstavnikih Jugoslavije kakršno koli vez z domovino. Ker niso znali srbohrvaščine, so se sporazumevali v francoščini, po drugi strani pa se je, kot pač v vseh komunističnih državah, nanje gledalo ne kot na državljane, ampak kot na podložnike. V tujini se je ta pogled trdo občutil. Sama se spomnim, da se nisem ničesar bolj bala kot rednega obiska na konzulatu ob podaljšanju potnega lista. Nikjer se nisem počutila tako ponižano.

Nikjer se nobenemu priseljencu nista cedila med in mleko, kot se je včasih mislilo v domovini. Tujina ni dobra in popustljiva mati, ampak trda mačeha. Morda pa je včasih tudi pravičnejša, vsaj do tistih, ki se dela in truda ne boje. S pridnostjo in s trdim delom so si preprosti ljudje marsikaj pridobili, in to ne samo na materialnem področju. Napredovali so v službi in si pridobili spoštovanje Francozov. Med potomci rudarjev in poljskih delavcev je veliko šolanih ljudi, tudi takih, ki so se učili v najbolj prestižnih visokošolskih ustanovah.

Nujno bi bilo opraviti pravo raziskovalno akcijo med posamezniki raznih skupin in generacij Slovencev v Franciji. Nadvse zanimiva bi bila pričevanja najstarejših, iz predvojne generacije. Tudi povojni begunci bi lahko marsikaj povedali, ne samo o težavah v tujini, o domotožju in o iskanju nove domovine, temveč tudi o pogojih, ki so jih primorali, da so zapustili svoje kraje in največkrat tudi najdražje ljudi.

Veliko Slovencev je ostalo razkropljenih po vsej Franciji, drugi, posebno tisti iz prvega vala, pa so osnovali svoje posebne skupnosti, v katerih se je razvijalo njihovo družabno življenje. K tem prvotnim skupinam so se potem pridruževali poznejši prišleki. Take prvotne organizirane skupnosti obstajajo še danes v Méricourtu (Pas de Calais), v Merlebachu (Moselle), v Nici in v Parizu. Druži jih predvsem kulturno in versko življenje. Tako najdemo pri vseh šole (navadno nedeljske), glasila, pevske zборе, dramatična društva. Poudariti je treba, da te skupnosti delujejo na temeljih prostovoljnega dela, da mnogi posamezniki žrtvujejo veliko časa, denarja in skrbi za ohranitev slovenstva. Zanimivo je, da se je med temi skupnostmi ohranil ta, za sodobne Slovence v matični

⁷ Prav tam.

deželi nekoliko zastarel ideal kulturnega delavca, pripravljenega delati za skupnost, brez plačila, brez čakanja na razne podpore, ki imajo navadno le malo učinka. Preživetje kulture med izseljenci namreč ni nikakršen čudež, kot piše T. Kermauner za Slovence v Argentini, ampak rezultat čisto konkretnega, vsakdanjega in ne ravno slavnega dela in požrtvovalnosti posameznikov. V tem pa so v bistvu tudi temelji preživetja Slovencev kot naroda. In zasluge duhovnikov, podobnih Nacetu Čretniku, je tudi vredno omeniti.

V prihodnje bi rada usmerila nekaj študentov višjih razredov Inštituta za vzhodne jezike, kjer deluje stolica za slovenščino, na raziskovanje med temi slovenskimi skupnostmi. Bilo bi ne samo zanimivo tako za Francoze kot za Slovence, ampak tudi vzgojno. Kaj je namreč lepšega za mladega človeka kot živ primer ljudi, ki se niso bali napora, da bi se vključili v tujo družbo in ki jim ni bilo žal truda, da bi obdržali in pospeševali svojo kulturo. V društvih Slovencev bi se lahko srečali z mnogimi, ki so sodelovali v tej skupni zgodbi. Marsikje so se izdajala ali pa se še izdajajo lokalna glasila, lističi, kjer so zapisani najvažnejši dogodki. Nace Čretnik mi je povedal, da je v Parizu izšlo celo nekaj števil 'Pariškega Slovenca'. Našli bi se še plakati o nastopih pevskih zborov in drugih skupin. Morda se kje še hranijo sezname učencev slovenskih šol. Tudi slovenski duhovniki (sedaj so trije) bi bili v veliko pomoč, saj redno obiskujejo Slovence po vsej Franciji in še dostikrat pomagajo starejšim ljudem pri tako kočljivih zadevah kot so davki ali pa dediščine. Dostikrat predstavljajo vez med razkropljenimi posamezniki in tudi med skupnostmi. Kot Nace Čretnik bi lahko marsikaj povedali in nas približali slovenskim družinam v Franciji. Dela je torej na pretek in lotiti se ga je treba čimprej in brez kakršnihkoli predsodkov.

Résumé

Si l'on tient compte de toutes les générations, il y a en France actuellement de 20 à 30 mille Slovènes. Cette communauté à plusieurs strates s'est formée lentement, depuis les premiers arrivés après 1922 jusqu'aux immigrés économiques des années 60 et 70.

Ces différentes vagues se sont fixées dans diverses régions, ce qui explique la dispersion des Slovènes en France. Avant la Seconde guerre mondiale, ils venaient surtout dans les mines du Nord et de l'Est, cependant que les ouvriers agricoles, en partie saisonniers, originaires surtout du Prekmurje, travaillaient surtout dans les grandes exploitations agricoles en Normandie et dans le Centre. Après la guerre vinrent les réfugiés politiques, pour lesquels la France était surtout un pays de passage pour l'Amérique ou l'Australie. Ils furent suivis après les années 60 par les émigrés économiques qui trouvaient du travail dans l'industrie, surtout dans le bassin parisien et dans d'autres grandes villes.

Le prélat Nace Čretnik, originaire de Šalek près de Velenje, est parmi ceux qui connaissent le mieux la communauté slovène en France. Il travaille au milieu de ses compatriotes depuis 50 ans. Les communautés avaient commencé à s'organiser dès le début, surtout dans les bassins miniers. Elles se regroupaient principalement autour des activités culturelles et religieuses. L'auteur estime qu'il serait temps d'étudier aussi bien la vie de ces communautés que les destins individuels.